

KITEKINTÉS

FALKO PESCHEL

Bevezető a *Nyitott oktatás*¹ című könyvhöz²

ISKOLA AZ ELVESZETT NYITOTTSÁG NYOMÁBAN

Az iskola az új évszázadban, az új évezredben – vajon merre fejlődik?

Az iskolák felé indirekten, húsz évvel ezelőtt megfogalmazott követelmények révén az osztályokba egyre erősebben

vonulnak be új munkafarmák, mint a szabad munka (Freie Arbeit), a heti terv (Wochenplan), vagy a projekt módszer (Projektunterricht) és a műhelytanítás (Werkstattunterricht).

Pedagógiai vitákban új fogalmak nyernek teret, mint *önállóság, egyéni felelősség, élethosszig tartó tanulás, kreativitás, egyénre szabottság, életszerűség, cselekvésorientáltság*; a teljességet megragadni kívánó, vagy tantárgyi határokat áttörő *tanítás-tanulás*. Új követelmények jelennek meg a tanítással szemben, mint például az, hogy a gyerekeknek ne kelljen ugyanúgy, ugyanabban

az időben, ugyanazt tanulniuk vagy visszaadniuk abból, amit a tanár előír. Ez azt jelenti, hogy a tanításnak tanulóorientálttá kell válnia.

Amióta befejeztem a tanulmányaimat a tanítóképzőn, ilyesfajta tanítást kerestem. Kezdetben azokban a teljesen hétköznapi iskolákban, amelyek aktívan közreműködtek az 1981-es és 1985-ös észak-rajna-

vesztfáliai iskolareform irányelveinek és tanterveinek kidolgozásában. Az iskola gyerekkorom óta sok vonatkozásban megváltozott: a gyerekek körben ülnek, közösen ünneplik a születésnapokat. Egyes

gyerekeket a tanár vagy más segítő külön is tanít. Az osztályban sok színes, vonzó eszköz található. Vannak órák, amelyeket a gyerekek maguk alakítanak, ahol nem is kell mindüknek ugyanazzal foglalatostkogniuk. Olyan is előfordul, hogy ezek a programok egy egész napot vagy akár hetet is kitöltenek. Úgy gondoltam tehát, az iskola jó úton jár.

vannak órák,
amelyeket a gyerekek
maguk alakítanak

¹ Az angol „Open Education” magyar megfelelője. Ez a reformpedagógiai mozgalom a 20. század második felében indult, a korábbi reformpedagógiai irányzatok közül Célestin Freinet nézeteihez áll a legközelebb. (*A ford. megj.*)

² A fordítás Fóti Péter munkája. Az eredeti német szöveg: Falko Peschel (2002): *Offener Unterricht – Idee, Realität, Perspektive und ein praxiserprobtes Konzept zur Diskussion – Teil I – Allgemeindidaktische Überlegungen*. Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler. 1–7 o. (Einleitung). *A fordítás megjelenését a szerző és a kiadó engedélyezte.* A fordító további tájékozódásra ajánlja még Falko Peschel egy 2008-as előadásának általa fordított leírátat: http://www.tani-tani.info/a_tanulas_demokratizalasa

Ám mindezek ellenére a tanárok mint-
ha ugyanazok maradtak volna: továbbra is
az ő kezükben van az irányítás, és minden
nyitás ellenére ők határozzák meg mindazt,
amit a gyerekek tehetnek. A kommuni-
káció – bár sokkal barátságosabbá vált –,
még mindig egyoldalú maradt. Az iskola
továbbra is kemény munka a gyerekeknek.
Van, akinek kényelmesebb, van, akinek ke-
ményebb. A diákok számára az iskola nem
jelent nagyobb vonzerőt, mint más progra-
mok. Az önként, lelkesen tanuló gyereket,
akit a nyitott oktatás és iskola ígért, nem
találtam meg. Ez ellentmondott annak az
ideálnak, amit kerestem, az iskolának, ahol
a gyerekek lelkesen és önként tanulnak,
mert a nyitott oktatás elméletei szerint dol-
gozhatnak.

A szabad iskolák,³ melyekhez utam
vezetett, meg akarták mutatni a hagyomá-
nyos iskoláknak, hogy a szabad tanulás:
lehetséges. Itt megtanultam, hogy a való-
ság ennél sokkal bonyolultabb. Egészen
szokásos módon tanítottak, de emellett
azt mondták, hogy a gyerekek dönthet-
nek arról, részt vesznek-e az órákon (ezzel
mintegy belülről vezéreltek lehetnek).
Megengedték nekik, hogy az unalmas órák
helyett demokratikusan döntsenek arról,
hogy focizzanak vagy pingpongozzanak.
Nem volt nagy a különbség ezek és a mo-
dern módszereket alkalmazó hagyományos
iskolák között, ahol például a heti terv
módszere szerint dolgoztak. Amiben kü-
lönbség mutatkozott, az a tanár és tanuló
közötti partneri és bizalomteli viszony volt.
De örömmel és lelkesedéssel tanuló gyere-
ket itt sem találtam. Így tovább folytattam
a keresést.

Bár ezekre az iskolákra jellemzőbb volt
a felnőttek és gyerekek közötti partneri
viszony, mégsem tapasztaltam, hogy ott
olyan tanulási környezetet teremtettek

volna, ami a gyerekeket tanulásra ösztönzi.
Ezért más reformpedagógiai iskolákat is
meglátogattam. Láttam Montessori- és
Petersen-iskolákat, ahol találkoztam azok-
kal a módszerekkel, amelyekről a nyitott
oktatással kapcsolatban tanultam. Láttam
gyerekbarát ötletekkel berendezett osztá-
lyokat, nagy taneszközválasztékot, kutató-
munkára inspiráló iskolaépületeket.

Sajnos azonban ezekben az esetekben
azt tapasztaltam, hogy a nyitott oktatás
nem jár feltétlenül együtt azzal, hogy a
felnőttek pozitív módon állnának a gyere-
kekhez. Volt, ahol rettenetes tanórai lég-
körrel találkoztam, a gyerekeket az osztály
előtt szégyenítették meg. Másutt teljes volt
a káosz. A gyerekeknek önállóan kellett
volna dolgozniuk, de nem volt hozzá
semmilyen tervük. Feladatokat oldottak
meg, kelletlenül és hibásan. Unatkoztak,
aztán megpróbálták összeszedni magukat,
és letenni legalább annyit az asztalra, ami
kielégítőnek számított és a napi adagnak
megfelelt. Mindenki magával harcolt. So-
kan egyáltalán nem tudták, hogy miért is
vannak ott, egyszerűen megpróbálták „le-
tudni” az iskolát. A tanárok részben túlter-
helten, részben eredménytelenül próbáltak
közvetíteni a koncepció, a gyerek és a napi
valóság között. Gyakran eredménytelenül.

Ennyit tehát a reformpedagógiáról...

Ha csak ennyit találtam volna, akkor
itt be is fejezhetném az írásomat.

Azt gondoltam, utolsó kiút lehetne,
ha megnézném, hogy a legújabb szakmai
terveket miként alkalmazzák az isko-
láknak. Egy ideje kapcsolatban álltam
Jürgen Reichannel, akit két módszeréről
ismerünk. Ő az egyiket az „olvasni tanulni
az íráson át”, a másikat a műhelytanítás
(Werkstattunterricht) módszerének neve-
zte. Iskolákat kerestem Németországban
és Svájcban, ahol egy ideje gyakorolják

³ <https://www.freie-alternativschulen.de>

a műhelytanítást és az „önirányított tanulást”. Ekkorra már mindenre fel voltam készülve. Jó volt látni, hogy a gyerekek általában önállóan dolgoztak, és sok dolgot maguknak találtak ki, azonban úgy találtam, hogy a napi eredmények kívánnivalót hagynak maguk után, még akkor is, ha tudtam, hogy nemcsak azok az eredmények számítanak, amelyek a nap végére megszülettek. Már nem is volt kedvem tovább keresni, hogy mi is a nyitott tanulás. Unalmasak voltak a hospitálások, és gondolom, hogy ezeket az alkalmakat a gyerekek is ilyennek érezték.

Itt be is fejezhetném könyvem a nyitott oktatásról, és arra a következtetésre juthatnék, hogy a nyitott oktatás egy fikció, amit nem lehet átültetni a gyakorlatba.

VOLT AZONBAN MÉG VALAMI...

Volt még a listámon egy név, egy tanárnőé, akinek nagyon megtetszett az előadása egy matematikai konferencián. Egy teljesen átlagos kölni alsó tagozaton tanított, nem messze onnan, ahol lakom. Soha nem fogom elfelejteni azt a napot. Az osztályban folyó nyitott tanítást-tanulást először láthattam olyannak, amilyennek korábban elképzeltem. A gyerekek nagyszerűek voltak. Teljesen önállóan dolgoztak, történeteket találtak ki, és csavaros matekfeladatokat oldottak meg. Utánanézték a szakkönyvekben a kutatómunkájukhoz szükséges adatoknak, feladatokat alkottak a többieknek. Olvasmányaikat mesterien olvasták fel, és verseket illusztráltak művészi szinten. Az osztály színvonala a többi osztályéhoz képest jóval magasabb volt. Úgy tűnt, hogy itt valaki levette a tetőt, így a gyerekek valóban a csillagokig nyújtózkodhattak.

A tanárnő természetesen viselkedett. Nem motiválta a gyerekeket holmi smiley-peccsétekkel, a gyerekeknek nyíltan elmondta a véleményét. Ha nem volt ideje, akkor ezt meg is mondta, dicsérte, ha valamit nagyszerűnek talált. Az osztályban nem voltak játékok, sem didaktikus anyag. Üres lapokon kezdték a munkát, amelyek önállóságra készítették. A matek- és olvasókönyvek valahol ott voltak a polcokon, többé-kevésbé magukra hagyva.

A látogatás nagy hatással volt rám, és lelkesedéssel töltött el. Szerettem volna még többször hospi-

tálni ott – és ezt meg is engedték nekem. A nyitott oktatás mindenki számára nyitott. Első benyomásom differenciálttá vált – és megerősödött. Természetesen ebben az iskolában is vannak olyan napok, amikor jobban alakulnak a dolgok – és vannak, amikor kevésbé. A tanárnő szerepe természetesen fontos, de nem mindig feltűnő. A gyerekek között is van, aki egyik nap jobban, máskor rosszabbul dolgozik. Mégis minden őszintén, önszervezően működik.

A gyerekek tudják, hogy teljes valójukban figyelembe veszik őket, és viselkedésük ennek megfelelően önálló és nyitott. *Akarnak* tanulni.

Ha ehhez az elképzeléshez tartja magát az ember, akkor nyilvánvalóvá válik a fél-szívvel végzett nyitott oktatás problematikája. Ha meg akarjuk kapni a gyerekek bizalmát, nem köthetünk kompromisszumokat. A tanárnak az első naptól hagynia kell a gyerekeket önállóan dolgozni. Mind-egyiket egyéniségnek kell látnia és elfogadnia. Társnak kell lennie, anélkül, hogy a gyerekek önállóságát korlátozná. Nem kell, hogy minden óra nyitott oktatás legyen, de ennek kell lennie a kiindulópontnak. A tanárnő töretlen bizalommal legyen a gyerekek, tanulási készségeik iránt minden módszerben és tárgyban. Ha az önálló,

nem kell, hogy minden
óra nyitott
oktatás legyen

kreatív tanulást és a kívülről megadott tananyagot kombinálni akarjuk, akkor ezt a gyerekeknek el kell, hogy magyarázzuk, és sokoldalúan indokolnunk kell. Csak így maradhat fenn a legfontosabb: a belső tanulási készítés. A gyerekek tudnia kell, hogy miért tanul.

Szép lenne, ha sok tanár így bízna a gyerekekben, akiket rábízta – és nem fecsérelné idejüket motivációs trükkökre és túlzott differenciálásra. Ezek a tanárok a tananyagot lecsökkenthetnék pár valóban értékes, kreativitást inspiráló, önfelfedező, gondolkodást serkentő eszközre és módszerre (pl.

üres papír, szakkönyvek és mindennapi anyagok). Így a gyerekek elkerülhetnék az „iskolai fogyasztóipart”,⁴ és önmaguk kezdenének dolgozni.

Mindezt egészen, egészen következetesen, a jól értelmezett elméletnek megfelelően.

MIT TEHETNE HOZZÁ EZ A KÖNYV...

„Kényszer tíz éven át minden héten 32 órát iskolába járni, ez a legnagyobb, a személyes szabadságot korlátozó intézmény, amelyet egy demokratikus jogállam ismer.”

Rudolf Alberg

Nemcsak a fenti idézet miatt fontos ügy számomra a könyvem megírása, hanem azért is, mert az életemet az iskola jelentősen befolyásolta. Életem első felét kívülről határozta meg, míg a második felét az a vágy uralta, hogy ezt a külső meg-

határozottságot önmeghatározássá alakítsam, nemcsak magamnak, hanem minden embernek – mintegy alapjogként. Azért, hogy életük első felét is nyereségnek élhessék meg az iskolában. Az iskolarendszerben, amit az iskolalátogatási kényszer határoz meg, a nyitott oktatás erre egy lehetőség, amely a tanulást újra a gyerek kezébe adja, aki így magának tanulhat, és maga tudja eldönteni, hogy mibe fekteti energiáit.

Ez a könyv egy kísérlet arra, hogy a nyitott oktatás elinflálódott fogalmát kicsit újragondoljuk, az olvasó figyelmét a

lényegre irányítsuk: *gondolkodjon a gyerekek szem- szögéből*. Ezért fogom a nyitott oktatás mindenre kiterjedő definícióját radikálisan korlátozni, ezzel

új lehetőséget nyitni, amely új minőséget hoz. Szeretném, ha ellenállás alakulna ki azzal szemben, amit én a nyitott oktatás karikatúrájának látok, s ahol valójában zárt tananyagok és tervek működnek. Szeretném megmutatni a nyitottság problémáit és határait, illetve következetlen, reflexió nélküli alkalmazását kritizálni.

Ez után a nehéz és fájdalmas fázis után szeretném a nyitott oktatás egy másik modelljét ajánlani, amely a tanár segítségére lehet a helyes célok elérésében. Mert lehet, hogy eddig éppen az volt a fő probléma, hogy nem jött létre egy olyan kiterjedt koncepció, mely az elmélet magasságában fekvő dolgokat egy átlagos tanár számára érthető rendszerbe foglalva segítene azoknak, akik készek a nyitásra. Ugyancsak fontos, hogy a koncepció ismertesse a megvalósításhoz szükséges anyagokat és oktatási eszközöket. Ezt a problémát magam

a gyerekek tudnia kell,
hogy miért tanul

⁴ A fogyasztói társadalom iskoláiban a gyerekek maguk is az iskola produktumainak fogyasztóivá válnak, elvesztik érdeklődésüket, és passzívak lesznek, nem akarnak többé felfedezni, gyakran csak túl akarják élni az iskolát. (A ford. megj.)

éveken át megéltém; nem a gyerekeknek van szükségük mankóra, tantervre, hanem a tanárnak. Mert a tanár nyitni csak addig merészkedik – még akkor is, ha lelkes híve a nyitásnak – ameddig azt saját biztonsága engedi.⁵

Visszatekintve úgy látom, hogy a magát nyitott oktatásnak nevező koncepcióval szembeni követelmények a következők:

- Egyszerű tanítási alapelvek gyűjteménye, amelyek tisztelik az egyéniséget, az egyénit, ezen belül is a tisztelik az egyén jogát az önirányító, önszabályozó tanulásra. Mindehhez hozzáadódik a szakmódszertannal való kapcsolat, valamint az a nevelési alapelv, hogy egymással demokratikusan járunk el, demokratikusan cselekszünk;
- Összeállítás az alapvető tantárgyi kihívásokból, ami az iskolaidő alatt elsajátítandó minimumot tartalmazza;
- Tanulói, méginkább tanári eszköztár, mely lehetővé teszi és segíti, hogy a tanuló nyitottan dolgozhasson egyéni útján (azaz anélkül, hogy a koncepció egy implicit tanulási utat határozná meg a tananyagokon keresztül);

hangosodik a kiáltás, hogy az inga induljon el visszafelé, a zárt oktatási módszerek irányába

- Impulzusok gyűjteménye, amelyek arra hívják a gyerekeket, hogy a szembenézzenek a dolgokkal, a tanárnak pedig példát adnak arra, hogy új, impulzusátadó és tanuláskísérő szerepkört próbáljon ki.

A könyvben nem térhetek ki mindenre, egyrészt a hely szűkösége, másrészt a kompetencia hiánya miatt. De megjelölhetek egy kiindulópontot, ahonnan azután közösen tovább dolgozhatunk.

Ha valakinek az itt kifejtett kritika nem tűnik megalapozottnak, akkor is van lehetőség újabb eszmecserére, ami – remél-

hetőleg még időben – a figyelem fókuszába állítja a nyitott oktatást.

Egyre hangosodik a kiáltás, hogy az inga induljon el visszafelé, a zárt oktatási módszerek irányába – akkor, amikor még szinte senki nem fogott neki a nyitás igazi megvalósításának, nem beszélve annak empirikus analíziséről vagy értékeléséről. Jó lenne, ha legalább ennek elkerüléséhez valamiféle közös alapot ki tudnánk fejleszteni – alapot a tanításhoz, a tantárgyakhoz, a tantárgyi módszertanokhoz és a pedagógiához.

⁵ A *tradicionális* frontális tanítás folyamán a tanár – hatalma birtokában – biztonságban van. Az osztály ennek megfelelően van berendezve; minden szem a tanárra szegeződik, a tanár pedig a büntetések és a jutalmak forrása. A nyitott oktatásban a tanár hatalma egy részéről lemond a gyerekek javára. (*A ford. megj.*)